

OLGA NAJFELD
Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej

OZNACZENIE DAT W AKTACH MONASTERU SOŁOWIECKIEGO XV–XVI W.

Bazę materiałową poniższych rozważań stanowi zbiór aktów monasteru Sołowieckiego za lata 1479–1571, liczący 428 gramot. Jak możemy przeczytać w przedmowie, akty spisano na podstawie oryginalnych zapisów bądź zachowanych kopii. Dokumenty zawarte w zbiorze rozmieszczone są w porządku chronologicznym, natomiast w publikacji nie zachowano podziału terytorialnego.

Badane dokumenty należą do wczesnych i ważnych źródeł historii społeczno-ekonomicznej Rusi północnej. Tematyka gramot dotyczy tzw. spraw kupieckich. Są to w głównej mierze umowy kupna-sprzedaży i dzierżawy: łąk, lasów, wód, ziemi rolnej, a także akty dotyczące darowizn i wymiany towarowej oraz poświadczenia uiszczenia daniny. Na szczególną uwagę zasługuje bardzo duża ilość używanych podczas operacji handlowych, a zaświadczonych w tekstach, liczebników występujących w połączeniu z nazwami różnorodnych miar i wag. Z reguły te metrologiczne nazwy nie są znane współczesnemu językowi rosyjskiemu. W dokumentach podawana była dokładna ilość sprzedawanej ziemi oraz innych obiektów transakcji. Udało się odnotować niezwykle ciekawe nazwy staroruskich jednostek metrycznych, także o charakterze regionalnym, takich jak: *обжа, соха, пуз, пуд*, np.:

- *четыре сошки* [№ 242]¹;
- *триццать пузов и три пуза* [№ 158];
- *две обжи бес полчетверти обжи* [№ 242];
- *по двесте пуд меду* [№ 241].

Pojawiają się również nazwy jednostek płatniczych, takich jak *белка* czy *горностаи*, np.:

- *за сто две белки* [№ 242];
- *по два горносталя* [№ 242];

a także jednostek monetarnych, jak *рубль, алтын, деньга, гривна*, np.:

¹ W nawiasie kwadratowym podawany jest numer gramoty według numeracji występującej w badanej publikacji.

- *сорок **рублев** и два **рубля** и **двадцать три алтыны** и **четыре денги*** [№ 242],
- *две **гривны*** [№ 113].

Badane teksty na tle innych zabytków piśmiennictwa XV-XVI wieku stanowią źródło niezwykle wartościowe dla językoznawcy, ponieważ większość liczebników występujących w nich została zapisana słownie.

Takie zapisy pozwalają na poznanie historii tej niezwykle ciekawej, acz kontrowersyjnej części mowy.

Jak zaznaczają redaktorzy zbioru, litery występujące w tekstach gramot, które wyszły z użycia, zamienione zostały współczesnymi literami. Prawdopodobnie dotyczy to również oznaczania cyfr. Jak wiadomo, we wczesnych tekstach staroruskich najczęściej dla znaku graficznego liczby wykorzystywano odpowiednie litery alfabetu cyrylicznego. Każdej z nich odpowiadała pewna wartość liczbowa. Litera w funkcji cyfry oznaczona była za pomocą tyldy i okalających ją kropek. Tysiące natomiast były połączeniem liter oznaczających jedność, poprzedzonych przekreślonym znakiem równości. W badanej publikacji stosowane są cyfry arabskie, które prawdopodobnie zostały wprowadzone przez redaktorów zbioru.

W tekstach badanych gramot większość liczebników przyjmowała postać słowną, a tylko nieznaczna ich część została zapisana za pomocą cyfry. Odtworzony system odmiany liczebników z XV–XVI wieku charakteryzuje się wypieraniem starych form przez nowe, które występowały już w przeważającej większości, chociaż wcześniejsze formy łatwo się nie poddawały.

O tym, że badane dokumenty odzwierciedlają jednak bardzo stary system, świadczy sposób tworzenia liczebników złożonych. Jednym z nich było użycie spójników *и*, *да* przy operacji dodawania lub *без* przy operacji odejmowania:

- *23 – **двадцать алтын и три алтыны*** [№ 242],
- *33 – **тридцать пузов и три пуза*** [№ 158],
- *54 – **пятьдесят рублев и восемь рубли*** [№ 157],
- *358 – **триста рублев и пятьдесят рублев и восемь рублев*** [№ 242],
- *310 – **триста рублев да десять рублев*** [№ 32],
- *773 – **семьсот рублев да семдесят рублев да три рубли*** [№ 242],
- *48,5 – **пятьдесят коробей соли без полуторых коробей*** [№ 93],
- *90 – **сто сажен без десяти*** [№ 253].

Interesujący jest fakt występowania tzw. liczebników połówkowych, mających zastosowanie zarówno do jednostek, dziesiątek, jak i setek, np:

- *2,5 – **полтретья рубля*** [№ 66],
- *3,5 – **полчетверта алтына*** [№ 242],
- *4,5 – **полпяты денги*** [№ 242],
- *6,5 – **полсема алтына*** [№ 242],
- *7,5 – **пол-осма алтына*** [№ 424],
- *8,5 – **полдевята рубля*** [№ 23],
- *9,5 – **полдесяты денги*** [№ 346],
- *10,5 – **пол-одинацаты четверти ячмени*** [№ 242],

- *11,5* – *полдруганатцата алтына* [№ 242],
- *16,5* – *полсеманацата алтына* [№ 142],
- *25* – *полтретьяцать алтын* [№ 30],
- *45* – *полпятдесят алтын* [№ 226],
- *155* – *сто полшестадесят алтын* [№ 253],
- *250* – *полтретьяста бревен* [№ 349].

Okazuje się, że taki model, charakteryzujący się odejmowaniem od następnej jednostki, a nie dodawaniem do poprzedniej, tworzył w języku rosyjskim w XV–XVI wieku harmonijnie rozbudowany system.

Przechodząc do tematu, musimy zwrócić uwagę na strukturę badanych tekstów. Każda z gramot zaczynała się od przedstawienia osoby piszącego, następnie określenia przedmiotu transakcji i wymienienia osób obecnych przy zawarciu umowy. Wszystkie z zamieszczonych w tomie tekstów zostały opatrzone datą (przy niektórych są dwie lub więcej), co daje łącznie liczbę 496 zapisów kalendarzowych. Datę dokumentu umieszczano na końcu tekstu w tzw. eschatokole.

Jeżeli czas określany był wewnątrz tekstu gramoty, wtedy najczęściej nazywany był nie pojedynczy termin kalendarzowy, ale cykl między dwiema zdefiniowanymi nazwami dni, a konkretnie świąt, np.:

- *от Николина дни от вешняго да до заговенья до Филипова* (od 22 maja do ostatniego dnia przed adwentem) [№ 54],
- *от святого Фоки июля в двадесят вторый до Спасова дни преображенья* (od św. Foki 22 lipca do Przemienienia Pańskiego) [№ 20],
- *от зборного воскресенья до вербного воскресенья* (od 1 niedzieli Wielkiego Postu do Niedzieli Palmowej) [№ 89],
- *от уснуения дни пречистей Богородици да до покровя святей Богородици* (od Zaśnięcia Matki Boskiej do święta Opieki Matki Boskiej) [№ 292].

Przy analizie tekstów można zauważyć, że system liczebnikowy, przedstawiony w tekstach gramot, znacznie różni się od systemu liczebników używanych do oznaczania dat.

Po pierwsze, w datach występują liczebniki wyższego rzędu (choćby tysiące, np. *лета семь тысячь пядесят четвертаго* [№ 98]), w tekstach aktów – niższego (najwyższym odnotowanym liczebnikiem jest 700, np. *семьсот рублев* [№ 242] – jednak pojawia się on jeden raz).

Po drugie, teksty gramot odzwierciedlają system żywego języka mówionego, którym posługiwano się w owym okresie, natomiast zapisy dat oficjalnych – charakterystyczne dla dokumentów kancelaryjnych – są wyrażone formami cerkiewnosłowiańskimi.

Wszystkie zamieszczone w analizowanym zbiorze daty roczne zostały zapisane zgodnie z pewnym ściśle określonym wzorcem. Na początku podawany był rok – liczony od stworzenia świata, następnie miesiąc i dzień. Słowianie posłu-

giwali się erą bizantyjską, więc aby określić czas od narodzenia Chrystusa, należy od daty zapisanej w dokumencie odjąć 5508 (od stycznia do kwietnia) lub 5509 (w pozostałych miesiącach)².

Każda z zaświadczonych dat rocznych poprzedzona została słowem *лето* w formie dopełniacza. Jest to tzw. dopełniacz daty. Horodyski (1951) zauważa, że „w najdawniejszych pomnikach cyrylickich datę poprzedza wyrażenie *v létu*. Wyrażenie to, zachowane bez zmian u Słowian południowych, uległo pewnym przeobrażeniom w piśmiennictwie Rusi”. Uczony odnotowuje następujące formy: *оу лето, под лѣты, лѣта, року* i zauważa, że forma *лѣта* występowała „od końca XV wieku w dokumentach państwa moskiewskiego. W XVI wieku panuje ona niepodzielnie na ruskich terytoriach Polski. W XVII wieku wyrażenie *лѣта* zjawia się i rozpowszechnia także w piśmiennictwie cerkiewnym i literacko-historycznym” (Horodyski 1951: 24–25).

W analizowanym zbiorze występuje jeszcze jedna forma – nienazwana przez badacza, wyrażona w zbiorze jednym przykładem:

в лето 7060 в пятом году [№ 222].

Słowo *лето* przyjmuje tu formę miejscownika i poprzedzone jest przymikiem *в*.

Po formie *лета* podawany był rok. Jak wynika z zapisów, gramoty datowane są latami od 7000 do 7080. Niekiedy rok przyjmował zapis cyfrowy. Udało mi się zarejestrować pięć takich przykładów dla lat: 7000, 7029, 7049, 7063, 7080. Często rok występował w postaci kombinowanego zapisu cyfrowego z zapisem końcówkowo-sylabowym. Końcówka była formą dopełniacza odpowiedniego liczebnika porządkowego, np.:

лета 7006-го [№ 15],

лета 7023-го [№ 25],

лета 7080-го [№ 395].

Najczęstszym sposobem zapisu daty rocznej był zapis mieszany, gdzie tysiąclecie oznaczane było cyframi, natomiast dziesiątki przyjmowały postać słowną, np.:

лета 7000 седьмаго на десять [№ 19],

лета 7000 двадесят втораго [№ 22].

Wyjątkiem odbiegającym od reguły jest data roczna, która jako jedyna spośród zapisów zamieszczonych w zbiorze w całości została zapisana słownie:

лета семь тысячъ пятдесят четвертаго [№ 98].

Na jej przykładzie można się pokusić o stwierdzenie, że w badanym okresie, kiedy podawano datę roczną, odmieniano jedynie ostatni człon złożenia. Przyjmował on formę liczebnika porządkowego w dopełniaczu. Zresztą ta osobliwość odmiany została zachowana do dzisiaj w języku rosyjskim.

W tekstach zarejestrowano aż 7 wariantów zapisu końcówki dopełniacza z przewagą cerkiewnej formy z końcówką *-аго* (poświadczonej aż 174 przykładami), tj.:

² W Rosji liczenie lat od narodzin Chrystusa rozpoczęło się oficjalnie dopiero od 1 stycznia 1700 roku. Wprowadził je Piotr I rozporządzeniem z dnia 19 grudnia 1708 roku od stworzenia świata.

- *-ага*, np.: *вторага* [№ 267],
- *-аго*, np.: *перваго* [№ 91], *втораго* [№ 101], *пятаго* [№ 122], *восмаго* [№ 246],
- *-ого*, np.: *второго* [№ 67], *пятого* [№ 54], *девятого* [№ 80],
- *-(ь)его*, np.: *третьего* [№ 275],
- *-(ь)яго*, np.: *третьяго* [№ 23].

Odnutowane zostały również dwa zapisy fonetyczne:

- *-аво*, np.: *втораво* [№ 103],
- *-(ь)яво*, np.: *третьяво* [№ 207].

W drugiej dziesiątce lat, oznaczanej liczebnikami grupy od 11 do 19, używano formy liczebnika porządkowego pierwszej dziesiątki z liczebnikiem *десять* i przyimkiem *на*. Ten sam model można zaobserwować przy oznaczaniu daty dziennej. Przykłady przedstawione są graficznie jako jeden wyraz, np.: *седьмынадесят* [№ 337], *девятинадесят* [№ 52] lub trzy oddzielne człony, np.: *трети на десять* [№ 205], *пятый на десят* [№ 270], *пятаго на десять* [№ 1], *седьмаго на десят* [№ 19], *девятаго на десят* [№ 205].

Przy określaniu daty rocznej pierwszy komponent złożenia przyjmuje formę dopełniacza liczebnika porządkowego (*пятаго на десят* [№ 1], *седьмаго на десят* [№ 19], *девятаго на десят* [№ 20]). Natomiast przy określaniu dnia pierwszy człon występuje w formie mianownika, bądź biernika (*трети на десять* [№ 205], *пятый на десят* [№ 270], *седьмынадесят* [№ 337], *девятинадесят* [№ 52]). W trzech przykładach można zaobserwować zanik wygłosowego *-j* w pierwszym komponencie złożenia (*трети на десять* [№ 205], *седьмынадесят* [№ 337], *девятинадесят* [№ 52]).

Jest to kolejna z cech świadcząca o tym, że terminy kalendarzowe zapisywane były w sposób oficjalny, kancelaryjny, ponieważ liczebniki tejże grupy (11–19) w tekstach gramot w połączeniu z nazwami jednostek miar i wag przyjmują wyłącznie nową formę *-нацать*.

T. Skulina (1963: 144) uważa, że fonetyczne zmiany drugiego komponentu (*на десять*) zachodziły równocześnie z ich zrostem. Jako najważniejsze etapy owych zmian wyróżnia ona: redukcję samogłoski *-e*, redukcję początkowej spółgłoski słowa *десять*, a także asymilację grupy spółgłoskowej *dc* drogą afryktywizacji.

W zapisach terminów kalendarzowych dla liczebników 20 i 30 zarejestrowane zostały przykłady zarówno z nowym komponentem *-дцать*, np.: *лета 7000 дватцать третьяго* [№ 23], *лета 7000 трицать втораго* [№ 49] (wszystkie przykłady charakteryzują się ubezdźwięcznieniem spółgłoski *д*), jak i stare formy, niewystępujące w tekstach gramot, np.: *лета 7000 двадесят втораго* [№ 22], *лета 7000 двадесят седмаго* [№ 35]. Nadal przeważają stare formy, ale sporadycznie natrafiamy już na formy nowe, których nie było w liczebnikach grupy 11–19. Ciekawymi przykładami są zapisy dat z liczebnikami uchwyconymi na pewnym etapie rozwoju, np.:

дватцать [№ 23], *трицать* [№ 53] – charakteryzujące się ubezdźwięcznieniem spółgłoski *д* przed bezdźwięcznym *ц*,

трицать [№ 51] – charakteryzujące się uproszczeniem grupy $dc \geq mc \geq ц$.

Obok tych form zaświadczona została hybrydowa forma *двадцет* [№ 31], która najprawdopodobniej jest kontaminacją form liczebników *двацѣтъ* i *двадѣцѣтъ*.

Ciekawe są zapisy dat rocznych dotyczące lat 7040, 7090. We współczesnym języku rosyjskim dla liczebników 40 i 90 używane są nazwy *сорок* i *девяносто*. Natomiast w języku staroruskim liczebniki te tworzone były tak samo jak nazwy pozostałych dziesiątek. Jednakże w pewnym okresie historii języka nazwę liczebnika 40 – *четыредесяте* zastąpiło słowo *сорок*, które pojawia się w zabytkach piśmiennictwa już w XIII wieku. Etymologia tego słowa nie jest zupełnie jasna. Vasmer doszukuje się jego źródła w grece, gdzie (τέσ)σαράχοντά oznacza 40-dniowy post, Trubaczow wiąże pochodzenie *сорок* z tureckim *kirk*. Pedersen widzi związek ze słowem *сорочка* jako efektem naśladowania staroskandynawskiego *serkr* ('rubacha'), a także 200 skór (za Vasmer, III, 1986: 722–723). Jednakże według Fałowskiego (1991: 17–23), możliwa jest jeszcze inna etymologia słowa *сорок*. Uważa on, że może ono pochodzić od ugrofińskiego połączenia słów *sér ku* oznaczającego skórę z sobola. Krakowski badacz sądzi, że język staroruski mógł przyjąć wariant z przejściem *e > o*, tj. *s'or-ku > *sorokъ*.

W analizowanym zbiorze odnotowujemy zarówno stare formy *четыредесяте*, jak i nowe *сорок*. *Сорок* występuje tylko i wyłącznie w tekstach gramot w połączeniu z nazwami miar, wag i jednostek monetarnych, np.:

сорок алтын [№ 43], *сорок сажен* [№ 260], *сорок белок* [№ 242].

Natomiast forma *четыредесяте* używana jest jedynie w zapisach daty rocznej w formie liczebnika porządkowego, np.:

лета 7000 четыредесятаго июля в девятый день [№ 59],

лета 7000 четыредесятаво месяца июля в 16 день [№ 60].

O tym, że postać liczebnika jest cerkiewnosłowianizmem, bezsprzecznie świadczą końcówki *-аго*, *-аво*.

Starą formą, używaną jedynie przy oznaczaniu dat kalendarzowych, jest również forma liczebnika 90, potwierdzona tylko jednym przykładem:

лета девятдесят девятаго месяца марта 15 день [№ 11].

W innych przypadkach, tzn. w tekstach gramot, występuje słowo *девяносто*, np.:

девяносто семь рыб [№ 242], *девяносто рублев* [№ 242], *девеносто нузов* [№ 154].

W literaturze naukowej można odnaleźć co najmniej kilka prób objaśnienia pochodzenia tego słowa. M. Vasmer uważa, że najprawdopodobniej pochodzi ono od ie. *nevenædkmtæ „девятый десяток”. Sobolewski zauważa, że dawniej liczono dziewiątkami i przytacza: *тридевятъ земель, в тридевятом царстве*. Następnie słowo *девяносто* miało się zbliżyć do *сто*. Potebnia jako podłoże zmiany podaje połączenie *девятъ-о-сто*, Rżiga *девятъ-до-ста*, z czego w rezultacie dysymilacji miałyby powstać *девяносто*. W obydwu przypadkach nie do końca zrozumiałe pozostaje pojawienie się spółgłoski *n* (za Vasmer, I, 1986: 492). Kolejną teorię podaje Bogusławski (1966: 105). Uważa on, że słowo *девяносто* może pochodzić od *desę-do-sta > d'es'a-no-sta > d'ev'a-no-sta*.

W zapisie dat rocznych dotyczących pozostałych lat, ostatni człon jest wyrażony formą liczebnika porządkowego. Liczebniki charakteryzują się zrostem komponentów:

лета 7000 пятдесятаго (...) [№ 89],
лета 7000 шестьдесятаго (...) [№ 173], *шездешаго (...)* [№ 178],
шестадесятаго (...) [№ 180],
лета 7000 семдесятаго (...) [№ 252] itp.

Wracając do określonego wzorca, którym kierowano się przy zapisywaniu dat, po pełnym zapisie rocznym podawano następnie nazwę miesiąca – zawsze w formie dopełniacza. Czasem nazwa miesiąca była poprzedzona dodatkowo słowem *месяц*, również w dopełniaczu. W odnotowanych terminach kalendrzowych występują wszystkie nazwy miesięcy oprócz miesiąca VI – we współczesnym języku rosyjskim *июнь*. Żadna z nazw nie odbiega w jakiś szczególny sposób od dzisiejszych rosyjskich nazw miesięcy. Jest to kontynuacja systemu cerkiewnosłowiańskiego, opartego na wzorcach łacińsko-greckich. Nieodnotowane zostały ludowe nazwy miesięcy. Na uwagę zasługuje jedynie miesiąc I, dziś *январь* – w zbiorze występuje nazwa w formie dopełniacza: *генваря*. W słowniku historyczno-etymologicznym języka rosyjskiego Czernych (1993, II: 470) objaśnia w sposób następujący osobliwości fonetyczne tej nazwy: w wymowie ludzi na południu Rusi początkowe *je* brzmiało jak γ (*j* i γ to dwie spółgłoski szczelinowe), stąd też wahania w pisowni *jenварь* : *генварь*. Na północy to początkowe *g* mogło być czytane jak zwarto-wybuchowe *g*. W niektórych przypadkach forma z początkowym *g* na Rusi mogła pochodzić z późnogreckiego $\gamma\epsilon\nu\omicron\upsilon\alpha\rho\iota\varsigma$: $\gamma\epsilon\nu\omicron\upsilon\alpha\rho\iota\varsigma$ < łac. *januaris*. Stąd też książkowa wymowa *генварь* na długo zachowała się w języku literackim, a w szczególności w języku kancelaryjnym.

Po zapisie roku i miesiąca zapisywano datę dzienną. Nazwy dni tygodnia nie były ważne, podawano jedynie dzień miesiąca. Najczęściej dzień oznaczany był cyfrą, rzadziej słownie. Po liczebniku dość często dodawano słowo *день*. Liczebnik porządkowy określający dzień przyjmował postać biernika uzgodnioną z rzeczownikiem *день*, a całe połączenie poprzedzone było przyimkiem *в*, np.:

(...) сентября в первый день [№ 52],

(...) июля в девятый день [№ 20].

Przytoczone powyżej przykłady pozwalają przypuszczać, że i w przypadkach, gdy dzień oznaczany był cyfrą, czytano go jako liczebnik porządkowy.

Kilka słów należy poświęcić składni. Osobliwością składni staroruskiej było powtarzanie przyimków przy jednorodnych członach zdania. Jak podają grammatyki historyczne języka rosyjskiego, taka tendencja utrzymywała się aż do XVIII wieku. Cechę tę uwidaczniają także zapisy dat, np.:

в осьмдесят во втором году [№ 140],

в лето 7060 в пятом году [№ 222],

в осмдесят во фтором году [№ 237].

Według Stecenko (1972: 106), powtórzenie przyimków często było wykorzystywane w celu logicznego wydzielenia każdego członu połączenia wyrazowego. Przyimek był powtarzany wtedy, kiedy określone słowo miało duże znaczenie. Jak widać, w drugim przykładzie powtórzono także słowo *rok*, chociaż

wyrażone dwoma leksemami *лето* i *год*: *в лето 7060 в пятом году*. Powtórzenie to ma na celu podkreślenie powagi wyrażenia – była to data operacji handlowej.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że w zbiorze, który był podstawą rozważań, zauważamy cechy charakterystyczne dla dwóch różnych systemów liczebnikowych. Teksty gramot cechują się występowaniem form typowych dla mowy potocznej, natomiast zapisy dat kalendarzowych są oficjalnymi zapisami kancelaryjnymi, zbliżonymi do zapisów latopisowych.

Za takim stwierdzeniem przemawia występowanie w tekstach gramot:

- 1) liczebników złożonych utworzonych za pomocą spójników *и, да, без*;
- 2) występowanie tzw. liczebników połówkowych, np. *полтретья, полсема, полпятнадцать, полдруганатцата*;
- 3) występowanie nowego komponentu *-надцать* w liczebnikach grupy od 11 do 19, przy całkowitym jego braku w zapisach dat kalendarzowych;
- 4) występowanie słowa *сорок* w znaczeniu 40 i *девяносто* w znaczeniu 90, podczas kiedy w datach odnotowane zostały wyłącznie stare formy liczebnika *четыредесяте* i *девятьдесять*;
- 5) określenie czasu w tekstach gramot za pomocą okresu złożonego z nazw dwóch świąt, które nie pojawia się w terminach kalendarzowych zapisanych w eschatokole.

O tym, że zapisy dat są zapisami kancelaryjnymi, świadczy dodatkowo użycie oficjalnych nazw miesięcy, a także przeważająca ilość zapisu cerkiewnej końcówki *-аго* w formach liczebników porządkowych.

Bibliografia

- Akty = *Акты социально-экономической истории севера России конца XV–XVI в., Акты Соловецкого монастыря 1479–1571 гг.*, сост. И.З. Либерзон, Ленинград 1988.
- Bogusławski A. (1966): *Semantyczne pojęcie liczebnika i jego morfologia w języku rosyjskim*, „Monografie Slawistyczne”, 10, Wrocław.
- Borkowski = Борковский В.И., Кузнецов П.С. (1963): *Историческая грамматика русского языка*, Москва.
- Czernych = Черных П.Я. (1993): *Историко-этимологический словарь современного русского языка*, Москва.
- Fałowski A. (1991): *Wschodniosłowiańskie sorok ‘40’*, „ZNUJ”, t. CMVIII, z. 95, s. 17–26.
- Horodyski B. (1951): *Podręcznik paleografii ruskiej*, Kraków.
- Skulina T. (1963): *Słowiańskie liczebniki 11–19 [w:] Z polskich studiów slawistycznych*, seria 2, Językoznawstwo, Warszawa.
- Stecenko = Стеценко А.Н. (1972): *Исторический синтаксис русского языка*, Москва.
- Vasmer = Фасмер М. (1986): *Этимологический словарь русского языка*, т. I–IV, Москва.

Резюме

Обозначение даты в актах Соловецкого монастыря XV–XVI вв.

Настоящая статья рассматривает способ определения даты в деловых текстах XV–XVI вв. на материале сборника *Актів Соловецкого монастыря 1479–1571 гг.* Анализ показывает, что все календарные даты образовались по единой же схеме: год (от сотворения мира), месяц и день. В исследованных текстах имена числительные могли быть представлены или формами типичными для разговорной речи (*сорок алтын, девяносто рублев*) в текстах грамот, или формами, присущими церковнославянскому языку (*четыредесятаго июля, девянтдесят девятаго, пятаго на десять, девятнадцать*) при определении даты. Автор статьи пытается вкратце представить этимологию некоторых числительных (*40, 90*), а также обращает внимание на морфологию и синтаксис.